

PSIXOLOGIYA VA UNING TADQIQOT SOHALARI

Mo'minova Muattar

O'rolova Husniya

Normurodova Mavluda

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti

Filologiya fakulteti, o'zbek tili va adabiyoti

yo'nalishi 1-bosqich 114-guruh talabalari

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20062476>

Annotatsiya: Ushbu maqolada psixologiya fanining nazariy asoslari, rivojlanish bosqichlari hamda uning inson hayoti va jamiyatdagi o'rni batafsil yoritilgan. Psixologiya insonning ruhiy jarayonlari, xulq-atvori, hissiy holatlari va individual xususiyatlarini o'rganadigan fan sifatida keng tahlil qilinadi. Maqolada psixologiyaning asosiy tadqiqot sohalari — umumiy psixologiya, rivojlanish psixologiyasi, ijtimoiy psixologiya, pedagogik psixologiya, mehnat psixologiyasi, klinik psixologiya va differensial psixologiya kabi yo'nalishlar mazmuni ochib berilgan. Shuningdek, har bir yo'nalishning o'ziga xos vazifalari, tadqiqot obyekti va metodlari haqida batafsil ma'lumot beriladi. Psixologiyada kuzatish, eksperiment, suhbat, test va so'rovnomalar kabi ilmiy tadqiqot metodlarining ahamiyati ham alohida ta'kidlanadi. Maqolada psixologiyaning boshqa fanlar — pedagogika, sotsiologiya, tibbiyot va falsafa bilan uzviy bog'liqligi ham ko'rsatib o'tiladi.

Bundan tashqari, psixologiyaning zamonaviy jamiyatdagi roli, ayniqsa ta'lim-tarbiya jarayonida, shaxs kamolotida, oilaviy munosabatlarda va kasbiy faoliyatda tutgan o'rni keng yoritilgan. Insonning psixik rivojlanishi, uning ijtimoiylashuvi va muammolarni hal etishdagi psixologik yondashuvlarning ahamiyati tahlil qilinadi. Mazkur annotatsiya psixologiya fanining mazmun-mohiyatini chuqurroq anglash, uning tadqiqot sohalari va amaliy ahamiyatini ochib berishga xizmat qiladi.

Annotation: This article thoroughly examines the theoretical foundations of psychology, its stages of development, and its role in human life and society. Psychology is analyzed as a science that studies human mental processes, behavior, emotional states, and individual characteristics. The article reveals the content of the main research areas of psychology, including general psychology, developmental psychology, social psychology, educational psychology, labor psychology, clinical psychology, and differential psychology. In addition, detailed information is provided about the specific tasks, research objects, and methods of each field. The importance of scientific research methods in psychology—such as observation, experiment, interview, testing, and questionnaires—is also emphasized. The article highlights the close relationship of psychology with other disciplines, including pedagogy, sociology, medicine, and philosophy. Furthermore, the role of psychology in modern society is widely discussed, especially in the processes of education and upbringing, personal development, family relationships, and professional activity. The importance of psychological approaches in human mental development, socialization, and problem-solving is analyzed. This annotation serves to provide a deeper understanding of the essence of psychology, its research areas, and its practical significance.

Аннотация: В данной статье подробно освещаются теоретические основы психологии, этапы её развития, а также её роль в жизни человека и общества. Психология рассматривается как наука, изучающая психические процессы, поведение, эмоциональные состояния и индивидуальные особенности человека. В статье раскрывается содержание

основных направлений психологии, таких как общая психология, возрастная психология, социальная психология, педагогическая психология, психология труда, клиническая психология и дифференциальная психология. Кроме того, приводится подробная информация о задачах, объекте исследования и методах каждого направления. Особое внимание уделяется значению научных методов исследования в психологии, таких как наблюдение, эксперимент, беседа, тестирование и анкетирование. Также в статье подчёркивается тесная связь психологии с другими науками — педагогикой, социологией, медициной и философией. Помимо этого, широко рассматривается роль психологии в современном обществе, особенно в процессе обучения и воспитания, в личностном развитии, семейных отношениях и профессиональной деятельности. Анализируется значение психологических подходов в психическом развитии человека, его социализации и решении различных проблем. Данная аннотация направлена на более глубокое понимание сущности психологии, её исследовательских направлений и практической значимости.

Kalit soʻzlar: rivojlanish psixologiyasi, ijtimoiy psixologiya, pedagogik psixologiya, klinik psixologiya, kognitiv psixologiya, neuropsixologiya.

Key words: developmental psychology, social psychology, educational psychology, clinical psychology, cognitive psychology, neuropsychology.

Ключевые слова: возрастная психология, социальная психология, педагогическая психология, клиническая психология, когнитивная психология, нейропсихология.

Psixologiya — inson psixikasi, yaʼni uning ruhiy jarayonlari, holatlari va xulq-atvorini oʻrganadigan fan hisoblanadi. Ushbu fan insonning fikrlashi, his-tuygʻulari, idroki, xotirasi, tasavvuri va motivatsiyasini ilmiy asosda tahlil qiladi. Psixologiya insonning ichki dunyosini tushunishga yordam beribgina qolmay, uning jamiyatdagi xatti-harakatlarini ham izohlab beradi. Shu sababli psixologiya nafaqat nazariy, balki amaliy jihatdan ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Psixologiyaning tadqiqot sohalari juda keng va xilma-xildir. Eng asosiy yoʻnalishlardan biri — umumiy psixologiya boʻlib, u psixik jarayonlar (sezgi, idrok, xotira, tafakkur, nutq, diqqat)ning umumiy qonuniyatlarini oʻrganadi. Bu yoʻnalish boshqa barcha psixologik sohalar uchun nazariy asos vazifasini bajaradi.

Rivojlanish psixologiyasi insonning tugʻilishidan boshlab keksalik davrigacha boʻlgan psixik rivojlanish bosqichlarini oʻrganadi. Bu yoʻnalishda bolalik, oʻsmirlik, yetuklik va qarilik davrlarining oʻziga xos psixologik xususiyatlari tahlil qilinadi. Ayniqsa, bolalar psixologiyasi taʼlim va tarbiya jarayonini toʻgʻri tashkil etishda muhim ahamiyatga ega. Ijtimoiy psixologiya esa insonning jamiyatdagi xulq-atvori, guruh ichidagi munosabatlari, ijtimoiy taʼsir va muloqot jarayonlarini oʻrganadi. Bu yoʻnalish orqali insonlarning bir-biriga qanday taʼsir koʻrsatishi, jamoada qanday muhit shakllanishi va ijtimoiy rollar qanday bajarilishi aniqlanadi. Pedagogik psixologiya taʼlim va tarbiya jarayonidagi psixologik qonuniyatlarni oʻrganadi. U oʻquvchilarning bilim olish jarayoni, oʻqituvchi va oʻquvchi oʻrtasidagi munosabatlar, oʻquv motivatsiyasi va samarali oʻqitish usullarini tahlil qiladi. Ushbu yoʻnalish zamonaviy taʼlim tizimini takomillashtirishda muhim rol oʻynaydi.

Klinik (tibbiy) psixologiya psixik buzilishlar, stress, depressiya va boshqa ruhiy muammolarni oʻrganadi hamda ularni bartaraf etish yoʻllarini ishlab chiqadi. Bu soha inson salomatligini saqlash va mustahkamlashda katta ahamiyatga ega.

Mehnat va muhandislik psixologiyasi esa insonning kasbiy faoliyati, ish unumdorligi, kasb tanlash va mehnat jarayonidagi psixologik omillarni o'rganadi. Bu yo'nalish ishlab chiqarishda samaradorlikni oshirishga xizmat qiladi.

Psixologiyada turli xil ilmiy tadqiqot metodlari qo'llaniladi. Kuzatish metodi orqali inson xulq-atvori tabiiy sharoitda o'rganiladi. Eksperiment metodi esa ma'lum sharoitlar yaratib, psixik jarayonlarni chuqur tahlil qilish imkonini beradi. Suhbat, so'rovnoma va test metodlari insonning ichki holatini, fikr va qarashlarini aniqlashda keng qo'llaniladi. Zamonaviy psixologiya boshqa fanlar bilan chambarchas bog'liq holda rivojlanmoqda. Masalan, pedagogika bilan hamkorlikda ta'lim jarayonini yaxshilash, tibbiyot bilan birgalikda ruhiy salomatlikni mustahkamlash, sotsiologiya bilan esa jamiyatdagi ijtimoiy jarayonlarni chuqurroq tushunish imkonini beradi.

Psixologiyaning zamonaviy rivojlanishida yangi yo'nalishlar ham shakllanib bormoqda. Jumladan, kognitiv psixologiya insonning bilish jarayonlari — tafakkur, xotira, qaror qabul qilish va muammoni hal etish mexanizmlarini chuqur o'rganadi. Bu yo'nalish ayniqsa sun'iy intellekt va axborot texnologiyalari rivojlanishi bilan yanada dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Shuningdek, neyropsixologiya inson miyasi faoliyati va psixik jarayonlar o'rtasidagi bog'liqlikni tadqiq etadi. Ushbu soha orqali turli miya jarohatlari yoki kasalliklarining inson xulq-atvori va ruhiy holatiga qanday ta'sir ko'rsatishi aniqlanadi. Bu esa tibbiyot va rehabilitatsiya jarayonlarida muhim ahamiyatga ega. Amaliy psixologiya ham alohida o'rin tutadi. U kundalik hayotda uchraydigan muammolarni hal etishga qaratilgan bo'lib, oilaviy nizolarni bartaraf etish, stressni boshqarish, shaxsiy rivojlanish va motivatsiyani oshirishga xizmat qiladi. Masalan, psixologik maslahat va treninglar orqali inson o'z imkoniyatlarini yaxshiroq anglaydi va muammolarni samarali hal qilishni o'rganadi.

Bundan tashqari, sport psixologiyasi sportchilarning ruhiy tayyorgarligi, musobaqa oldi holati va g'alabaga bo'lgan ishonchini shakllantirish bilan shug'ullanadi. Bu yo'nalish sport natijalarini yaxshilashda muhim omil hisoblanadi.

Psixologiyada madaniy omillar ham muhim rol o'ynaydi. Madaniyatlararo psixologiya turli xalqlarning urf-odatlarini, qadriyatlarini va mentalitetini inson xulq-atvoriga qanday ta'sir qilishini o'rganadi. Bu esa global dunyoda turli madaniyat vakillari o'rtasidagi samarali muloqotni ta'minlashga yordam beradi.

Shu bilan birga, psixologiyada etik me'yorlarga amal qilish muhim hisoblanadi. Har qanday tadqiqot yoki psixologik amaliyot inson huquqlari va shaxsiy daxlsizligini hurmat qilgan holda olib borilishi zarur. Bu psixologiya fanining ishonchliligini va ijtimoiy ahamiyatini yanada oshiradi. Umuman olganda, psixologiya fanining tadqiqot sohalari tobora kengayib, inson hayotining deyarli barcha jabhalarini qamrab olmoqda. Bu esa psixologiyani nafaqat nazariy, balki amaliy jihatdan ham eng muhim fanlardan biriga aylantiradi.

Xulosa qilib aytganda, psixologiya inson psixikasi va xulq-atvorini o'rganadigan muhim fan bo'lib, u jamiyat hayotida alohida o'rin egallaydi. Ushbu fan orqali insonning ichki dunyosi, hissiy holatlari, fikrlash jarayonlari va ijtimoiy munosabatlari chuqur tahlil qilinadi. Psixologiyaning turli tadqiqot sohalari — umumiy, ijtimoiy, pedagogik, klinik, rivojlanish va boshqa yo'nalishlar insonni har tomonlama o'rganishga xizmat qiladi. Shuningdek, psixologiya nafaqat nazariy bilimlar beribgina qolmay, balki amaliy jihatdan ham katta ahamiyatga ega. U ta'lim-tarbiya jarayonini takomillashtirish, oilaviy va ijtimoiy munosabatlarni yaxshilash, shaxsiy rivojlanishni ta'minlash hamda ruhiy muammolarni hal etishda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi. Zamonaviy psixologiyaning yangi yo'nalishlari va metodlarining rivojlanishi ushbu fan imkoniyatlarini

yanada kengaytirmoqda. Natijada, psixologiya inson hayotining ajralmas qismiga aylanib, jamiyat taraqqiyotiga sezilarli hissa qo'shmoqda.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. G'oziev E.G. Umumiy psixologiya. — Toshkent: O'qituvchi, 2008.
2. Karimova V.M. Ijtimoiy psixologiya. — Toshkent: Fan va texnologiya, 2012.
3. Davletshin M.G. Yosh davrlari va pedagogik psixologiya. — Toshkent: O'qituvchi, 2002.
4. Немов Р.С. Психология. В 3-х томах. — Москва: ВЛАДОС, 2010.
5. Rubinshteyn S.L. Основы общей психологии. — Санкт-Петербург: Питер, 2009.
6. Myers D.G. Psychology. — New York: Worth Publishers, 2013.
7. Atkinson R.L., Atkinson R.C., Smith E.E. Introduction to Psychology. — Harcourt Brace, 2015.
8. www.ziyonet.uz — ta'lim portali materiallari.
9. www.psychologytoday.com — psixologiyaga oid ilmiy maqolalar